

Havaintoja siirtoväen murteen muuttumisesta Kokemäellä¹

Kokemäellä asuva siirtoväki on suurimmaksi osaksi kotoisin samasta pitäjästä, Räisälästä; jonkin verran on myös kaukolaisia ja Viipurin esikaupunkilaisia. Yhteensä heitä on paikkakunnalla 1.770 henkilöä, koko asukasluvun ollessa 10.548 (v. 1951). Samoin kuin alkuperäiset kokemäkeläiset hankkivat siirtolaisetkin toimeentulonsa enimmäkseen maanviljelyksellä, mutta heissä on myös muiden ammattien edustajia. Sopeutuminen uusiin oloihin on tapahtunut verrattain nopeasti. Henkisestäkin asettumisesta uudelle kotiseudulle voidaan jo puhua myös täällä.

Sopeutumisella on erittäin tärkeä merkitys murteen kehitykselle. Sen huomaa selvästi, jos vertaa eri henkilöiden kielenkäyttöä. Mitä paremmin joku on sopeutunut ja mitä vilkkaampi hänen ja paikkakuntalaisten keskinäinen yhteydenpito on, sitä helpommin hänen murteensa muuttuu. On tietysti muitakin asiaan vaikuttavia tekijöitä. Lapset ovat herkkiä huomaamaan toisissa heistä itsestään eroavia piirteitä ja kärkkäitä tekemään niistä pilkkaa. Ellei aikaisemmin, niin ainakin koulussa karjalaislapsi saa kokea toisten matkivan ja nauravan hänen murrettaan. Hänessä herää halu omaksua toisten puhetapa ja karttaa karjalaisia ilmaisuja. Toisaalta jo karjalaisuus, siirtolaisuus sinänsä on monen vanhemmankin mielestä arasteltavaa. Varsinkin heti sodan jälkeen, kun siirtoväen asema oli heikoimmillaan, usea tunsii alemmuutta ja huonommuutta. Kun sitä paitsi paikkakuntalaisten suhtautuminen ei aina ole ollut myötämielistä, on ymmärrettävää, että jotkut ovat kaihtaneet tunnus-tautua karjalaisiksi ja sen takia yrittäneet muovata murrettaankin kokemäkeläiseksi. Nykyisin ovat olot jo niin paljon vakiintuneet ja ristiriitaisuudet tasoittuneet, ettei tällä asenteella ole enää yhtä suurta kantavuutta kuin joltakin vuosia sitten, mutta aivan merkityksettömänä sitä ei vielä kukaan voida pitää. Toisinaan saattaa syntyä myös tilanteita, jolloin siirtolainen joutuu käyttämään paikkakunnan murretta saadakseen itsensä helpommin ymmärretyksi, toisinaan hän taas leikin päiten koettaa puhua paikkakuntalaisittain. Usein kuitenkin tietoinen jäljittely tulee tavaksi ja muuttuu vaistomaiseksi.

Valtaosa haastateltavistani oli räisäläisiä, ja Räisälän murretta olen pitänyt lähtökohtana muutoksia selostaessani. Ensi sijassa olen kiinnittänyt huomioni äänneopin seikkoihin, mutta sen ohella myös sanastoon. Jo alkuun on todettava, että siirtoväen murre on saanut runsaasti uutta ainesta. Kokemäen murteessa on verrattain harvoja piirteitä, joita ei joltakin karjalaiselta joskus voisi havaita. Omia muistiinpanoja tarkastellessani panin kummakseni mer-

¹ Lyhennelmä opintotutkielmasta, jonka käsikirjoitusta säilytetään Sanakirjasäätiön arkistossa Helsingissä. Ainekset kirjoittaja on kerännyt Kokemäellä kesinä 1952 ja 1953.

kille Kokemäellä tavallisen *ti*(¹)-päätteisen abessiivin puuttumisen; siitä ei ollut ainoatakaan esimerkkiä. Diftongien säilyminen redusoitumattomina on sitä vastoin täysin odotuksenmukaista, sillä itse kokemäkeläisilläkkin reduktio on miltei olematonta.^{1b} *nin*-päätteistä l. persoonan omistusliitettä en sitäkään huomannut siirtolaisten käyttävän, *-ni* suffiksia kylläkin, jopa kohtalaisen runsaasti, mutta varsinaisilla paikkakuntalaisillakin on *-nin* suffiksin asemesta *-ni* nykyisin aivan tavallinen, tai he ääntävät loppu-*n:n* niin heikosti, että sitä on vaikea erottaa. *s:n* jälkeisen *v:n* vokaaliutumista, esim. *kasùuat*, *rasùua*, en voinut havaita. Samaa on sanottava vielä illatiivin päätteestä silloin, kun vokaali siinä on pidentynyt. Tämä tapahtuu päätteen *h:n* säilyessä, siis pitkän pää- ja sivupainollisen tavun jäljessä, esim. *mähän*, *askareihin*.² On kuitenkin muistettava, ettei kokemäkeläisilläkään päätteen vokaali esiinny enää aina pitkänä, ja esim. Huittisissa lyhytvokaalinen *asu* on yleinen.³

Mitkä yksityiset piirteet sitten on laajimmin ja herkimmin omaksuttu? Sanastonko vai äänneopin alalle ne kuuluvat? Kysymyksiin on vaikea vastata; täsmällisesti sitä ei voikaan tehdä. Tuntuu kuitenkin siltä, kuin eräissä tapauksissa sanastoaineksen kulkeutuminen siirtoväen kielenkäyttöön olisi tapahtunut leveämmällä rintamalla kuin äänneopin piirteiden. Tätä päätelmää tukee se, että vanhuksiltakin voi kuulla suhteellisen useita kokemäkeläisiä sanoja, mutta äänneopillisten ominaisuuksien tarttuminen heihin on melkein olematonta. Kun sanastossa ilmeneviä murre-eroavuuksia usein lievennetään siten, että omaksuttaessa sana muunnetaan asultaan kotimurteen mukaiseksi, on paikkakunnan murteesta saatujen äänneopin piirteiden esiintyminen jo tämänkin takia enemmän silmäänpistävä. Otan niistä puheeksi tärkeimmät.

Ensimmäisenä lienee mainittava selvä pyrkimys karittaa diftongiutuneita pitkiä vokaaleja. Räisälä kuului alueeseen, jossa pitkien vokaalien diftongiutumisen oli suoritettu miltei kaikissa mahdollisissa tapauksissa. Nyt sitä vastoin kouluikäisten ja varhaisnuorison kielenkäytössä diftongiutuneisuus on jo harvinaista, ja tohtinen väittää, että melkein jokaisen siirtolaisen puheesta voi joskus erottaa puhtaan pitkän vokaalin, eriasteisista diftongeista puhumattakaan. Myös palatalisaation väheneminen on hyvin voimakasta; länsimurteissahan liudentuneita konsonantteja ei ollenkaan tavata, vaan ilmiö on itäsuomen luonteenomaisuuksia.

Akt. II partisiipin *ollu(t)*, *tullu(t)* -tyypin tunkeutuminen Räisälässä vallinneen *olt*, *tult* -tyypin sijalle on saanut siirtolaisväestön keskuudessa melkoista jalansijaa. Esimerkeistä ei ole puutetta. Näytteeksi muutama: *onks*

^{1b} N. Ikola: Ala-Satakunnan murteen äännehistoria II s. 21.

² Ikola: ASMÄ II s. 37.

³ Ikola: ASMÄ II s. 38.

mahtanup Pirkko jo tullak kottii (A)⁴; se ois mennyk kippaa jossei ois poukannut takasi (B); tais tulla juttuu ettei kerinnyk kirjottammaa (C); ko ei kettään olluk keittiössä (D); sei oo koskaam maksamup paljo (E).

ts:n edustajana on Kokemäellä yleisesti vallalla vaihtelematon tt, jonka edeltäjäksi on todettu vaihtelematon θθ.⁵ Tämä tt-tyyppi tuntuu olevan erittäin tartuntakykyinen, sillä vaikka yleiskielikin tukee kotimurteen vaihtelematonta ts:ää, siirtoväen keskuudessa on monia yksilöitä, joilla tt:llisiä muotoja esiintyy jopa runsaammin kuin ts:llisiä. Esim. mää oon ilte oppenuv vaa (A); sen koskee vattaa (B); em mää viittis sammaa tyätä kovin kauvaa tehä (C); em mie viittint puhuu hänel ühtikäs mittää (D); sen aikune Imatra ko mie pienen poikan kävin kattomas (E); mie-e malttanu mennä sitä kattomaa (F).

Geminaattanasaalien ja -likvidain lyheneminen on kannasmurteille ominaista pitkän pääpainollisen tavun jäljessä ja kauempana sanassa⁶, esim. *kielä(n)*, *käänä(n)* t. *keänä(n)*, *ymmärä(n)*, *parana(n)*, *pojale*, *vanhemat*. Ala-Satakunnassa sekä geminaattanasaalit että -likvidat ovat säilyneet, mutta Ikolan mielestä ne useimmiten voisi merkitä lyhytalkuisiksi.⁷ Siirtoväellä geminaatalliset muodot ovat hyvin tavallisia. Yksinomaan Kokemäen murteen vaikutuksesta se ei kuitenkaan johdu, kirjakielelläkin on osuutensa kehitykseen. Sitä paitsi on huomionarvoista, ettei Ruokolahdellaakaan geminaattojen lyhentymisen ole johdonmukaista.⁸ Mahdollisesti edustus on myös Räisälässä ainakin viime aikoina ollut jossain määrin kirjavaa. Esimm. geminaatallisista muodoista: *uskallan kyl, kerta tääl Kolsis ei-joo mittää (A)*; *om mar se korkeemmalla ko toi talor rottelo (B)*; *me väännettii ensiks se tanko suaraks (C)*; *Terttu ko sano tilkatullo, me ei lainka ymmärretty (D)*; *mie rommauti vettä kiu-koalle (E)*; *miehet käy iellimäisen saunas (F)*.

ee-edustus *e-a*, *e-ä* vokaalilyhtymissä sekä *e-varta-*loisten verbien yks. 3. persoonassa on myös helposti huomattava muutos. Räisälän murteessa *e-a*, *e-ä* yhtymien käsittelyssä on eroavuuksia sen mukaan, millaisissa sanaryhmissä ne esiintyvät. Niinpä *-eda-*, *-edä-vartalosisissa* adjektiiveissa on *ia*, *iä*-loppu, esim. *valkia*, *pimiä*, eräiltä haastateltaviltani kuulin myös *i*-edustusta, esim. *punaruskiest tiilest, kauhie isot ikkunat*. *e-vartaloisten* sanojen partitiivit ja infinitiivit taas ovat *ii*-loppuisia, esim. *nimmii, lähtii*. Kokemäen murteessa *ee* edustaa näitä yhtymiä kaikissa

⁴ Kun paikkakunnan murteen vaikutus eri ikäkausien kielenkäyttöön on ollut erilaista, olen jakanut kielenoppaani ryhmiin heidän ikänsä perusteella. Ensimmäisen, A-ryhmän, muodostavat kouluikäistä nuoremmat lapset, B-ryhmän kouluikäiset. C:illä merkitseän varhaisnuorisoa, n. 14–18–19-vuotiaita, D:illä varttuneempaa nuorisoa suunnilleen 30-vuotiaisiin saakka. E-ryhmä käsittää keski-ikäiset, F-ryhmä vanhukset; näiden rajapyykkinä olen pitänyt 55 vuoden ikää.

⁵ Ikola: ASMÄ I s. 159.

⁶ Kettunen: Suomen murteet III A kartat 83–87, 126.

⁷ Ikola: ASMÄ. I ss. 232–236, 257–260.

⁸ Karppinen: Ruokolahden äänneoppia s. 75 (käsikirj. Sanakirjasäätiön arkistossa).

kysymykseen tulevissa tapauksissa. Esimm. *ni et se on tämmöne pyäree* (A); *kolmannel luokal sit ov vaikeeta* (B); *talvel täyty kulkee suksilla* (C); *ketä Kyttäläst mahtaa lähtee?* (D); *Niska isäntä käsk hakkee suulist narruu* (E); *Ville tietti kommeen tiilinavetan* (F).

e-vartaloisten verbien yks. 3. persoonan itäsuomalalaisten, regressiivisen labiaaliumin tiettä syntyneiden muotojen väistymistä on Kokemäen murteen lisäksi ollut jouduttamassa kirjakieli. Esimm. *Irman kävelee kintusa kusiaine* (A); *se mennee aina ton sängy al* (B); *sit mun tullee sillai ko lukkee ni näkkee semmosia tähtiä silmisäni* (C); *ko siit männee kymmene rosenttii verroo* (D); *kylhä ne ko hiukka suuremiks tullee* (E); *tullee vähä vieraita* (F).

Kun Räisälän murteessa on *t:n* astevaihtelussa vallalla itäsuomalalaisten murteiden yleisedustus, ja *δ:n* paikalla on joko *j*, *v* tai kato ympärillä olevien äänteiden mukaan sekä eräissä tapauksissa myös *h*, on Kokemäellä *δ:n* paikalla muutamia poikkeuksia lukuunottamatta yleisesti *r*. Tämä edustus näyttää verraten herkästi leviävän siirtoväen keskuuteen, eikä *r*-listen muotojen poimiminen heidän puheestaan tuota vaikeuksia. Esimm. *sil on kahdeksa varvasta yhdessä jalasa* (A); *pyssyllä pyyretää ainaki* (B); *suus kurottii kaks yhtee kaks nuri* (C); *meinaan, vuaroaure ajoist* (D); *joko mää kaaran teil kahvi?* (E). Räisäläisen edustuksen ja kokemäkeläisen *r*-edustuksen ohella on havaittavissa myös melko runsasta yleiskielisen *d:n* käyttöä.

-kaan, *-kään* jälkiliitteen lyhentyminen *-ka-*, *-kä-*asuseksi karjalaistenkin puheessa on nykyisin hyvin tavallista. Mallin antajana on ollut paikkakunnan murre. Esimm. *em mää ossaa ainaka mittää* (A); *em mää sunka tiä* (B); *mum miälestäni ei ollu kuvakka lainka onnistunneita* (C); *vesijohdotki laitettii toho toisee kaivoo eikä tullukka vettä* (D); *se on tehny muutaman epäonnistunneen oston eikä muuta tartteikka* (E); *niitä mää e muista hiukkòäka* (F).

Samaa kuin edellisestä voidaan sanoa preesensin yks. 3. persoonan heikkoasteisen päätteen yleistymisestä painollisenkin tavun jälkeen, vaikka siirtoväen kotimurteessa päätteen *-p(i)* esiintyi sekä pääpainollisen tavun (*käyp*, *juop*) että sivupainollisen *oi*-diftongin jäljessä (*pisaroip*, *haravoip*). Esimm. *Sirkka tuo toolinki sisältä* (A); *saa se tulla, äiti lupas* (B); *talvella saa olla siel vintisä yätä* (C); *meen sin ommaa metsää, saa sielt töitä* (D); *Kerttuha voi pistäijä vaik postireissullòä* (E).

Edellä on jo ollut puhetta, että siirtolaisetkin käyttävät usein yks. 1. persoonan omistusliitettä *-ni-*asuisena. Esimm. *määki pyyhkeen nokkani* (B); *misä mahtaa mun kirjani olla* (C); *tuo mies on koko päivä mum peräsäni karannu* (D); *se käy mul luonnolleni* (E). Räisälän murteen mukaisia olisivat muodot *nokkai(n)*, *kirjai(n)* jne., joissa siis *i* on siirtynyt konsonantin jäljestä sen eteen.

Myös yks. 2. persoonan omistusliitteessä on Räisälän murteessa *i* konsonantin edessä, esim. *leipäis, kenkäis*. Kokemäellä suffiksina on pelkkä *-s*, jonka jäljestä *i* on loppuheittoisesti kadonnut, esim. *lakkis, takkis*. Tällaisten muotojen esiintyminen siirtoväellä on aika yleistä. Esimm. *tuos o siu pалlos* (A); *mihi sää puukkos pistit?* (B); *voi jestas sun hamettas* (E).

Verbien mon. 2. persoonan päätteiden kaakkoismurteisen *-tta, -ttä* asun vaihtuminen satakuntalaiseksi ja samalla yleiskielen mukaiseksi *-tte*:-ksi on sekin mielestäni maininnan arvoinen. Esimm. *tuatteks te mul jottai ko tuutte kottii?* (A); *ko määh vihellän, sit vasta saatte hyäkätä* (B); *olitteks te Leppäse häissä?* (C); *koska te tuutte oikei meilleppäi?* (D); *jos työ kehtaatte sen tehkä* (E); *koko perhe lähette sit lomale* (F).

Vaikkei olekaan aiheellista erityisemmin tähdentää loppuheittoisten muotojen täyteläistymistä, se on joka tapauksessa ilmeistä. Samoin on laita *i-a, i-ä* ja *u-a, ü-ä* vokaaliyhitymien niiden jäädessä assimiloitumatta *i, ü, ü*:-ksi. Räisälän murteessa assimilatio tapahtuu näissä yhtymissä miltei säännöllisesti. Esimm. (*ia, iä*:) *ei me kaikkia tunneta* (A); *ei saap paiskia* (B); *noit on nii suuria* (C); *se ov vissii vanhoja kokemäkeläisiä* (D). *keräsüt nimiä papefil* (E). — (*ua, üä*:) *mennäm pallokoulua* (A); *annak Karinki ampua* (B); *maitokannua sanotaan toopiks* (C); *rumpua soitti enne aikaa siin Mölyssä* (D).

η:n jälkeinen *k* on Räisälän murteessa astevaihtelun alainen, vallitsee siis suhde *ηk:ηη*. Kokemäellä tavataan vaihtelematon *ηk*. Sen vähittäistä juurtumista siirtoväen kielenkäyttöön voi panna merkille. Esimm. *vanha kenkär ryytelö* (A); *onks vettä kenkäsä* (B); *tos määh oon käyny onkella tos Pälpälä rannassa* (C); *mimmosta kankasta* (D); *ko mie nosti häntä sänkyst, tukka ol ko nuare poja* (E); *siihe ommeltii tai neulottii säkkikankas* (F). Kun kuitenkin Kaukolan, Käkisalmen ja Sakkulan pitäjissä esiintyi *ηη:n* rinnalla vaihtelematonta *ηk*:ta^{8b} ja kun vaihtelematon edustus tuntuu tunkevan tieltään vaihtelukannan, voidaan kysyä, olisiko kenties myös Räisälässä ennen sotia jossain määrin tavattu *ηk*:ta *ηη:n* asemesta. Myöntävän vastauksen suuntaan näyttäisi viittaavan sekin, että vaihtelematonta *ηk*:ta kuulee monen sellaisen iäkkään henkilön puheessa, jonka kielenkäyttö ei muuten ole paljonkaan muuttunut entisestään.

Varhaisemmista *ō, ö* ja *ē* vokaaleista kehittyneet *uo, yö* ja *ie* diftongit ovat Kokemäen murteessa avartuneet *ua, yä, ia* ja *iä* diftongeiksi. Vaikkei siirtoväki tämän ilmiön suhteen olekaan ollut varsin altis vieraalle vaikutukselle, on avartumista kuitenkin havaittavissa heidänkin keskuudessaan. Esimm. *mää pirän kummanki pyärän takkaa kiinni* (A); *tuala om meil leikki* (B); *vuakral ne assuu* (C); *tehtiin sittenki liijam piäni* (D); *hēä o meijä pualest päätoimikunnas* (E).

^{8 b} Kettunen: Suomen murteet III A, kartta 51.

Pari sinänsä pientä, mutta tärkeätä seikkaa on vielä jäljellä: *männä* verbin rinnakkaisasuna *mennä* sekä *tuo, nuo, mie, sie, myö, työ, hyö* pronomien kokemäkeläiset vastineet *toi, noi, mää, sää, me, te, he*.

Sana *stossa* tapahtuneita muutoksia tärkeys- ja laajuusjärjestykseen asetettaessa kuuluu ensi sija substantiiveille *likka* ja *suuli*. Ne ovat vaivattomasti raivanneet tiensä siirtoväen sanavarastoon ja löytäneet siellä pysyvän sijan. Sana *likka* tunnettiin tosin Räisälässäkin, mutta se esiintyi vain lapsenhoitajan merkityksessä, olipa kysymys vaikka vanhasta naisesta tai miehestäkin, nyt se tarkoittaa tyttöä, tytärtä. Esimm. *likka on häppeisänsä* (D); *ko hää on katsont jot ne Multase likat ain käyvät siel* (E); *aina se on koristant^u ja laittant ne likat* (F). *suuli* puolestaan on aivan uusi tuttava, mutta niin tartuntakykyinen, että siirtoväen aikaisemmin sen tilalla käyttämä *sarain* on miltei kokonaan unohtunut. Esimm. *tuolt mei suuli kohalt tul' auto* (E); *suulis sit tanssiit* (F).

Myös *kura* ja *santa* sanat johdannaisineen ovat tulleet karjalaisillakin hyvin yleisiksi. Esimm. *Tulkkilas on kurraa vaik kui kauheesti* (D); *mie katsoi, se santa oli piäntä valkosta mattoo täys* (D); Varhemmin puhuttiin *kuran* asemesta *liasta*, 'santa' taas oli *hiekkaa*.

Verbit *kehdata* 'iljetä', *kutoa* 'neuloa', *lakata* 'loppua', *reerata* 'laittaa kuntoon, valmistaa' ja *varista* seurannevat sitten järjestyksessä. Esimm. *ei me oikei kehata tulla, vaatteeki o iha likaset* (D); *joha Mirja kuto siel Lahes käyve^{eä} äitillä pata-lapu* (F); *välliin ko ruppee polttamaa (hammasta) ni ei tahdo lakata millää* (C); *sikal^o à ko reerattii* (F); *mie kiikui siin oksas sillee et kaikki lehet varis pois* (A). Kolme ensin mainittua, *kehdata*, *kutoa* ja *lakata*, esiintyivät jo Karjalassa, *lakata* oli kuitenkin aika harvinainen, *kehdata* ja *kutoa* eri merkityksessä kuin nykyisin. Karjalaisten kehtaaminenhan ilmaisee 'viitsimistä' laiskuuden, velttouden voittamisesta puhuttaessa, kutominen pelkästään kangaspuilla kutomista.

Edellisten kanssa suurin piirtein yhtä yleisiä ovat *kelkka* 'potkukelkka, potkuri', *kolli*, *natti*, *natu*, *puska*, *sukkela* 'kummallinen' ja *suoja* 'leuto talvisää'. Näistä ovat siirtoväelle ennalta tuttuja ainakin *kelkka* ja *sukkela*. Kysymys on jälleen merkitysten erilaisuudesta, *kelkalla* kun Karjalassa ymmärrettiin vain reen tapaista pienten kuormain kuljetusvälinettä tai lasten mäenlaskuneuvoa, *sukkelalla* nopeaa, joutuisaa, nopeaälyistä, etevää. Luetteloa voisi jatkaa vielä sanoilla *hyttynen*, *höllä*, *kakko*, *karvas*, *koppa*, *näry*, *piukka*, *pluttana*, *prunni*, *soukka*, *uuma*, *vadelma*, vain kaikkein tavallisimpia mainitakseni.

Lauseopillisista seikoista tein vain aivan ylimalkaisia havaintoja. Herkimmin tarttuivat korviini sellaiset sanonnat kuin *paa istuin nyk kiiruummaks aikaa*, joissa *panna* verbi esiintyy toisen verbin II infinitiivin instruktiivin yhteydessä. Tyyppi on Kokemäen murteelle sangen luonteenomainen, Satakunta ja sitä lähinnä olevat Varsinais-Suomen ja Hämeen

seuduthan onkin todettu sen kotipaikaksi.⁹ Siirtoväelle se oli kotipuoleessa tuntematon, nyt siitä saa jo esimerkkejä: *pap pistäi narulla uuni kii* (B); *paasynöden nopeesti ettei myöhästytä!* (D).

Monikon 3. persoonaa edellyttävän nominatiivisubjektin predikaatti on Kokemäellä useimmiten yksiköllinen. Räisälän murteessa se tavallisesti noudattaa subjektin lukua, vaikka poikkeuksia on. Kuitenkin on ilmeistä, että siirtoväen murre on tässä kohdin ollut herkkä paikkakunnan murteen vaikutukselle, niin yleinen on yksiköllinen predikaatti monikollisen subjektin yhteydessä. Osaltaan tähän vaikuttanee se, että kaakkoismurteiset mon. 3. persoonan muodot eroavat ulkoasultaan niin selvästi satakuntalaisista. Karjalassa nuo muodot ovat tyyppiä *näkkööt* t. *näkyöt*, *näkkiit*, Satakunnassa *näkevät*, *näkivät*. Esimm. *likat juaksenteli tiällä* (A); *äiti katos jos likat lähtöö sillo lähtöö koira* (B); *kyl mein vanhemmat puhuu muttemmä enää puhu semmosta kiältä* (C); *hyö oli vieny ser rammari sinne* (D).

Kirjakielen sääntöjen mukaan ei transitiivisen verbin eikä intransitiivisen predikaatintäytteellisen verbin subjekti voi olla partitiivissa. Kielto- ja kysymyslauseissa, joiden predikaattina on *olla* (= olla olemassa), *tulla*, *näkyä*, *kuulua* (= olla näkyvissä, kuuluvissa, tulla näkyviin, kuuluviin), voi kyllä subjekti olla partiaallinen¹⁰, esim.: »Onko teillä ketään kotona?» »Näkykö täällä lapsia?» Tällaisista tapauksista partitiivin käyttö lienee levinnyt seuraavan kaltaisiin: *ketä tämän teki, tein äiti vai?* (B); *ketä Tulkkilas pittää leikkikouluu?* (B); *ketä om pariton?* (B). Käsittääkseni ei Räisälän murteessa ole tällaisia ilmauksia esiintynyt, ne on opittu Kokemäellä. Lapsilla ne ovat jo veraten tavallisia. Muista sanoista kuin *kuka* pronominin *ke(n)*-vartaloisesta paradigmasta en ole partitiivia vastaavissa asemissa huomannut.

Vaikkei *-loi*, *-loi* tunnuksella muodostetun monikon käsittely lauseoppiin liitykään, otan sen kuitenkin tässä puheeksi, koska se muussakin yhteydessä tuntuisi yhtä irralliselta. Räisälän murteelle niin kuin yleensä kaakkoismurteille on erikoisen tunnusomaista, että monikon tunnuksena voi myös olla *-loi*, *-loi* kaksitavuisissa *o*, *ö*, *u*, *y*, *i*, *e*-vartaloisissa sanoissa, esim. *taloloi*, *mörköloi*, *lukuloi*, *vävyloi*, *keppiloi*, *kiviloi*; eräistä useampitavuisistakin sanoista voidaan käyttää tätä monikkoa, esim. *kinkeflöi*, *reätällöi*, *mestafloi*. Nykyisin siirtoväen keskuudessa tällainen monikkomuodostus on nopeasti vähenemässä, ja nuoremmissa ikäpolvilla se on jo harvinainen.

Tapautuneiden muutosten kesken on vaikea löytää mitään syy-yhteyttä. Tietenkin sellaisiin ominaisuuksiin, jotka usein esiintyvät, korva tottuu nopeammin kuin vain silloin tällöin esille tuleviin, ja jonkin ajan kuluttua tällaiset piirteet ovat jo tarpeeksi tuttuja omassakin puheessa käytettäviksi. Var-

⁹ Itkonen, Virittäjä 1938 s. 322.

¹⁰ Setälä: Suomen kielen lauseoppi¹⁹ 9. § c.

sinkin sanaston muuttumisessa on sanojen esiintymistiheys sangen huomattava tekijä. Myös äänneopin alalla näyttää siltä, että ne seikat, jotka ovat Kokemäen murteelle luonteenomaisimmat, herkimmin omaksuttaisiin ja että vastaavanlaisia kotimurteessa helpommin ruvettaisiin välttämään. Ehkei luonteenomaisuuskaan aina ole tärkeintä, vaan se, kuinka jyrkästi murteet missäkin kohden eroavat toisistaan. Mitä suurempi vastakohta, sitä nopeammin sitä aletaan tasoittaa. Kirjakielenkin osuus murteen kehityksessä näyttää olevan melkoinen. Silloin kun se antaa tukea jommallekummalle murteelle, sen vaikutus on selvästi havaittavissa. On kuitenkin tapauksia, joiden selittämiseen minkään tuontapaisen periaatteen soveltaminen ei ole mahdollista, vaan joissa kielen kehitys näyttää ikäänkuin noudattavan omia oikkujaan.

Voimakkain on Kokemäen murteen vaikutus ollut kouluikäisiin lapsiin. Heillähän tässä suhteessa on suurimmat edellytyksetkin: herkkä, vaikutteille altis lapsenmieli, lisäksi kiinteä, jokapäiväinen kosketus paikkakuntalaisiin. Osa heistä on syntynyt Karjalassa, mutta siellä oloaan he eivät voi muistaa. Kotonaan useimmat tosin kuulevat vielä Räisälän murretta, mutta tässä iässä ovat kodin ulkopuoliset tekijät määräävämpiä murteen kehitykselle.

Jokseenkin yhtä voimakkaana kuin kouluikäisissä ilmenee Kokemäen murteen vaikutus varhaisnuorisossa. Myös varttuneemman nuorison joukossa on varsin monia, joiden kielenkäyttö on melkoisesti muuttunut Karjalasta-lähdön jälkeen, mutta yleensä ryhmä on ollut edellisiin verrattuna paljon pidättyvämpi uusien piirteiden omaksumisessa. Tämä on täysin odotuksenmukaista. Kaikki ryhmän jäsenet ovat käyneet koulua Karjalassa. Toiset ovat käyneet sen siellä loppuun, toiset vasta aloittaneet, mutta jokainen heistä oli Karjalasta lähdetessä ehtinyt jo sellaiseen ikään, ettei murteen vaikutus kielitajuun voinut jäädä hetkelliseksi, vaan se oli luonut perustan vastaiselle kehitykselle.

Haluaisin tähdentää sitä seikkaa, että vaikka eri ikäkausien kielenkäytössä on havaittavissa selvä ero, ei ryhmästä annettua lausuntoa voi kuitenkaan aina sellaisenaan soveltaa jokaiseen ryhmän jäseneseen. Samanikäistenkin puheessa on suuria eroavuuksia, ryhmästä esitetty lausunto pätee vain eräänlaisena eri jäsenten kielenkäytön keskiwertona. Jyrkimmät eroavuudet saman ryhmän yksilöiden kielenkäytössä ilmenevät kouluikäistä nuoremmilla. Kokonaisuutta silmällä pitäen Kokemäen murteen vaikutus ei heihin ole ollut läheskään niin huomattava kuin kouluikäisiin, mutta kuitenkin heissä on eräitä, jotka puhuvat melko puhdasta kokemäkeläistä. Keski-ikäisillä ja vanhuksilla eivät yksilöiden keskeiset eroavuudet ole perin suuria, heihinhän Kokemäen murteen vaikutus yleensäkin on ollut suhteellisen vähäistä. Ryhmänä keski-ikäiset ovat olleet muutoksille jonkin verran alttiimpia kuin vanhat, jotka ovatkin konservatiivisimpia.

Vaikka murteenpuhujan ikä suurelta osalta määrää murteen laadun, on muitakin varteenotettavia tekijöitä. Kunkin yksilön henkinen rakenne, hänen herkkyytensä omaksua vaikutteita on jo huomionarvoinen seikka. Myös asuinpaikalla on varsin merkityksellinen osuus. Jos vertaa Tuomaalan karjalaiskylässä ja hajallaan paikkakuntalaisten keskuudessa asuvien murretta toisiinsa, huomaa suuren eron. Eri ikäkausien kielenkäyttö on Tuomaalassa suhteellisesti samanlaista kuin muuallakin, tuomaalalaiset ovat vain kautta linjan säilyttäneet alkuperäisen murteensa paljon paremmin. Monesti muulloinkin voi todeta, kuinka siirtolaisten keskinäinen naapuruus vaikuttaa koit-murretta säilyttävästi.

Eri ammattialojen edustajien murre ei sekään ole samanlaista. Ne jotka ammattinsa takia joutuvat enemmän kosketuksiin paikkakuntalaisten kanssa, omaksuvat helpommin heidän murteensa. Maanviljelijät ovat tässä suhteessa turvallisimmassa asemassa, sitä vastoin myyjien, tarjoilijattarien, autonkuljettajien, seka- ja tehdastyöläisten, ompelijattarien, suutarien, räätälien jne. kielenkäytössä muutokset voivat vaivattomammin tapahtua.

Sukupuoli ei erikoisemmin vaikuttane murteen laatuun. Tosin joissakin tapauksissa, eritoten keski-ikäisten ja vanhusten ryhmissä, näyttää siltä, että miesten murre olisi saanut enemmän uutta ainesta kuin naisten. Tämä ymmärrettävästi johtuu siitä, että miehet joutuvat liikkumaan enemmän kodin ulkopuolella.

On luonnollista, että murre eri yksilöillä on erilaista, mutta samallakin henkilöllä se voi vaihdella seuran mukaan. Kotoisessa ympäristössä omaisten kesken samoin kuin toisten karjalaisten kanssa keskustelu tapahtuu entisellä murteella, jopa Kokemäen murteen herkimmin omaksuneidenkin puheeseen soluu silloin karjalaisia sanoja ja muotoja. Paikkakuntalaisten sekä yleensä oudompien parissa murre helposti mukautuu keskustelukumppanin tai -kumppanien murteen mukaiseksi. Tietysti saattaa olla kysymyksessä tietoinen pyrkimys puhua toisen kanssa samalla tavalla, mutta hyvin usein muutos on aivan vaistomainen. Keskustelunaihekin voi joskus vaikuttaa kielenkäyttöön. Entisistä oloista, elämästä Karjalassa ym. menneestä kerrottaessa sanat ja sanontatavat ikäänkuin karjalaistuvat, nykypäivästä, sen tapahtumista ja asioista puhuttaessa käytetään uudempia ilmaisuja.

Nyt vielä voidaan puhua Räisälän murteesta olemassa olevana toiseikkana, tietenkin vähäisin myönnytyksin, mutta parin kolmen vuosikymmenen kulu-tua, kun aika on jättänyt useimmat nykyään keski-ikäisetkin, sitä kaiken toden-näköisyyden mukaan ei enää ole. Kehittyy sekamurre, jossa toiset piirteet ovat kokemäkeläisiä, toiset räisäläisiä, toiset taas molempien murteiden kompromisseja. Tällainen sulautumisprosessi on jo alkanut, lasten ja nuorten murre on nyt jo sekamurretta. Pohjaväritään se on vielä suurimmaksi osaksi räisä-

läistä, mutta vuosien mittaan kokemäkeläinen aines kaiketi pääsee vallitsevaksi. Kuinka nopeasti tämä tapahtuu, siihen ei kukaan voine vastata, varsinkaan kun kehitys kaikilla yksilöillä ja kaikissa yhteisöissä ei kulje yhtä nopeasti.

Murrenäytteitä

B: tänää on kuures päivä, eilen oli kerrav viires | jaa minkä, täär rukkase | vintisiä me oltiin ja tuatii tää alas, me löyrettiin tää | ei vaineskaa, jottai mää löysim muttem mää sano | eiks vaa mun tartte mennä Tulkkilaa? | huamenna mää meen aamusti äikasee | sit mää viän ne kengät | tää om mul lakkini, se on nii harva et ilma pääsee läpille | tarttis taas mennä uimaa | mennääv varjosaan | olis tosa ihal lähellä vettä | äiti ov vastoja tekemässä | munki tarttis mennä, mut mää meev vasta ehtoopualella | mun oli pyäräki taas rikki | se oli sillai, siin oli kumi puhki | mää ostin uuren kumin | pualen tuntia se otti | jaa, etten yksin korjannu | kyl mää sen tiärän | se tehrääm pijan se tyä | joko sää lähret, mut eihä meijä viäl tartte | ammutaav vähä tol pyssyllä |

C: toi on kaunis toi ryijy | mää sain Toinilta ryijytyynyn | muttem mää ymmärräs semmosia ihmisiä ko ossaa ryijyjä tehrä | kyl ma se vois olla ko ruppeis tekemää | millai, siin on harmaa pohja ja punaset ne kukkaset | olitteks te Leppäse häissä? | oliko hianot häät? | niistä niin kauheestip puhuttii | Nikkasan apulaiselle tuli kutsu, taik e se Sirkka ennää siä ole | ei Kestisä oo muita entisiä ko minä | nyt läks kesäkuun ensimmäisest päivästä toista vuatta | kyl mää sen tiedän | ko aamutuuris on ni seitsemältä, ko illatuurissa ni kahesta seitsemään | mitä seki hyädyttää? | Helmi kävi aamusti Kestis ja sano et kyl hän sen emänän osan ottaa | Helmi vaa sano, ko se on niim pitkäki | kyl ma hän sen pikemmi oppis |

D: kuules poika, ei saap pidellä | ei hää nyt oo huomaavinaska | äske just nous nukkumasta | hänel on semmosta juttuu ettei siit oikei tahro ymmärtää | mitä sää nyt sielt haet? | äiti antaa sul maitoo | mennään keittiöst hakemaa | tohon noi ruppee poika syämään | meil oli sit surkeeta ko täyty hakkee vesi tualta mäen takkaa | täs on nyt tos iha lähel yks kaivo | on siin kyl toinenki | vesijohdotki laitettii toho toisee kaivoo eikä tullukka vettä | mitä sää tutkeit siällä? | mennääm pyhkeemään käsiä vähä | vai ei, mie kyl olen sitä mieltä et me mennää | äläs nyt, sää teet nii äkkinäisiä liikkeit | et sää kattok kuvia | Anelmast se om parempi kuva ku mitä on se hein yhteine | saa nähdä millai Sopasen käy | kyl aina jottai jauhamista täytyy olla, ei lehtii saa muute täytee |

E: viime kesän täst ei soant mitteä, mut on nyt kalloi | lahnoi miltei ensimmäisiä | joku aika sitte mie sain haukii joka päivä, ja joskus sattuu säynäs | myö käytii ongel illasil | ko siin ol hyttystä siin koske al | siit läks parikilosii lonkareita | kolme särkee | verkkoha se ois kaikkii paras | kyl siin kohas o helppoo, vetteä vaijerii myöte paati rantoa | nyt se silta on koht mänt, kyl se lautta ois kestänt paljo kauvemmi | nyt ois hyvä täst lauttoi kans kulkii | myö sannotettii sielä, Henttine voati jot sannotettoa | mie sano, kolmane kerra jos käyp sanomas, nii myö laitetoa oikei sorroa |

RAILI JAHNUKAINEN

Le parler de Räsälä, vu sous l'angle de l'immigration

Les matériaux de cette étude ont été réunis parmi les immigrés de la commune de Kokemäki (province de Satakunta dans la Finlande du sud-ouest, non loin de la ville de Pori), qui s'y étaient établis après la perte de Räsälä, leur commune carélienne (dans la Finlande du sud-est), envahie par les Russes durant la deuxième guerre mondiale. Cette quête eut lieu principalement en été 1952 et 1953, une dizaine d'années après l'immigration. Bien qu'il ne s'agisse que d'un intervalle relativement bref, les immigrés s'étaient déjà assez bien accommodés à leur nouvelle ambiance et leur parler, lui aussi, particulièrement celui des personnes les mieux acclimatées, montrait des traits empruntés au parler local, ce qui prouve que l'accommodation sociale et celle de langue s'effectuent côte à côte. A ce fait sont dues en grande partie, au moins très probablement, les divergences du parler des personnes d'un âge différent: des immigrés de Kokemäki, c'étaient surtout les jeunes dont le langage avait subi l'influence du parler local.

Au cours de mes recherches, j'ai en premier lieu fait attention aux changements phonétiques et morphologiques, à un certain degré aussi à ceux de lexique. Dans certains cas, le nouvel élément lexicographique semble avoir pénétré le langage des immigrés dans une plus large mesure que l'élément phonétique et morphologique. Ainsi, bon nombre de mots locaux avaient pris pied dans le langage des vieillards, resté, à part cela, presque intact. Les emprunts

phonétiques et morphologiques sautent aux yeux d'autant plus que les divergences lexicales sont souvent atténuées par une adaptation au vieux parler. Entre ces changements, il est difficile de trouver un rapport de cause à effet. Plus un trait de la langue se répète, plus il devient familier à l'oreille de l'auditeur et finit par passer dans le parler de celui-ci. C'est le cas notamment pour les altérations du lexique, dues, en premier lieu, au fréquent emploi de certains mots. Pour ce qui est de la phonétique et de la morphologie, il semble que les traits les plus caractéristiques du parler local soient adoptés le plus facilement, tandis que, dans le parler domestique, ce sont justement ces traits qu'on commence les premiers à éviter. Ce qui importe peut-être davantage encore, c'est le degré de divergence entre les deux parlars. Plus le contraste est grand, plus vite un nivellement se fera sentir. La langue littéraire semble tenir, elle aussi, un rôle important dans l'évolution du parler. Son influence est manifeste, si, dans la lutte entre deux parlars, l'un ou l'autre est étayé par elle. Il existe cependant des cas où l'application d'un certain principe n'est pas possible, mais où la langue obéit à ses propres lois, souvent inexplicables. Aujourd'hui encore, le parler de Räsälä est pour nous une réalité, avec certaines réserves, bien entendu. Les enfants et la jeunesse parlent déjà un mélange composé de traits propres au parler de Kokemäki ou à celui de Räsälä ou bien représentant un compromis de ces deux parlars.

RAILI JAHNUKAINEN